

UMUMIY O'RTA TA'LIM TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA KOMPZITSIYA ISHLASHDA O'QUVCHILARNING MANTIQUIY FIKRLASH QOBILYATINI SHAKILLANTIRISH

Madinabonu Usmonova Sobirjon qizi

Farg'ona davlat universiteti. San'atshunoslik fakulteti

Tarviriyy san'at kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim tasviriyy san'at darslarida kompozitsiya ishlashda o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini shakillantirish yoritib berilgan.*

Kalit so'zlar: *San'at, tasviriyy san'at darslari, kompozitsiya, kompozitsiya asoslari, kompozitsion fikrlash qobiliyati.*

Biz kundalik hayotimizda, turmushimizda juda ko'p predmet va voqeahodisalarning rasm-tasvirlarini uchramiz. Ulardan ayrimlari bizga yoqadi, ayrimlari yoqmaydi. Buning boisi - shu rasm hamda tasvirlarni yaratishda kompozitsiyaga qay darajada e'tibor berilganligidadir. Ma'lumki, rasm va tasvirlarning mazmuni, maqsadi va vazifasiga ko'ra ularning kompozitsion tasviri yaratiladi. Kompozitsiyaning to'liq, mazmunli, ishonchli chiqishi narsaning o'ziga qarab rasm chizishda muhim ahamiyatga ega. Bu asosan naturaning shakli, tuzilishi, rangi, turish holati, yorug'- soylarning tushishi, u rasm chizuvchidan qancha masofada turganini aniq belgilash va uni shu holda ifoda etilishiga bog'liq bo'ladi. Shu boisdan natura va naturmort elementlari rasm kompozitsiyasi bo'yicha shunday taqsimlanmogi kerakki, uning har biri rasm ifodasida o'z o'rniga, turish holatiga, bir-biriga bog'lanishiga ko'ra rasm kompozitsiyasini chiroyli, jonli, harakatchan va tomoshabinga yoqimli bo'lishiga yordam berishi zarur. Narsaning o'ziga qarab rasm chizishda kompozitsiyaning asosiy talabi - natura va naturmort elementlarining bir butunligini tashkil etish, shuningdek, shakl, rang hamda ularning uyg'unligi, mustaqilligi va mazmunini saqlashdir. Narsaning o'ziga qarab rasm chizishda kompozitsiya - badiiylikning bosh mezon bo'lib, u rasmdagi har bir narsaning yaxlitligi, realligi, o'zaro uyg'unligi, mosligi hamda ularning tasvirlanishdagi ijodiyligi, ko'rkam va jozibasini ta'minlay oladigan badiiy uslubdir. Shu boisdan narsaning o'ziga qarab rasm chizishda natura yoki naturmort elementlarining katta-kichikligiga, mavzuga ko'ra o'z o'miga qo'yilishi, ya'ni postanovka elementlarining katta hajmdagilarini orqa tomonga, o'rtacha kattalikdagilarini o'rta planga va kichik hajmdagilarining esa oldinga qo'yilishi, bunda ularning rangiga ham e'tibor berilishi maqsadga muvofiqdir. Agar rasm chizuvchi biron manzarani ifodalamoqchi bo'lsa, u eng avvalo, ko'rinib turgan manzaraning qancha qismini yoki rasimga tushiriladigan yerning ikki chetini, yuqori (havo qismi) va quyi qismining qog'oz yuzasiga qanday tushirilishi, ko'rinib turgan manzaradagi predmetlardan qaysi birini olib tashlash va nimalarni kiritish mumkinligi haqida bir

fikrga kelib oladi. Bu ishlarda qiyinchiliklar tug'lsa, rasm chizuvchi o'zi yasab olgan ko'rinishni topuvchi (видеоискатель) dan foydalanishi mumkin. Ko'rinib turgan manzara qog'oz yuzasiga tushiriladi. So'ngra kompozitsiyaga tushadigan daraxtlar, yer-suvlar, o't-o'lanlarning o'rinlari aniq belgilab chiqiladi. Bu yerda kompozitsiya elementlarining qaysi biri natural holda, qaysi biri umumlashtirilgan, qaysi biri ijodiy-badiiylashtirilgan holda bo'lishini aniqlab, kompozitsiya mazmuniga kiritiladi. Qalamtasvir va rangtasviming hammasida ham kompozitsion yechim bo'lishi talab qilinadi. Kompozitsion yechim rasmda ma'lum mavzu, uning mazmuni, elementlari hamda ikkinchi darajali obrazlar va elementlar bo'lishini ishonarli holda, mavzu mazmuniga uyg'un tarzda yoritilishini, shuningdek, kompozitsiyadagi barcha predmet, vaqt, davr, barcha harakatlar bir momentga va mavzu mazmuni - sujetiga moslashtirilishini talab qiladi. Maktab tasviriy san'at darslarida kompozitsion fikrlash qobiliyatini takomillashtirish o'qituvchilar oldida bir necha muhim vazifalarni yuklaydi. Avvalo o'quvchilarni kompozitsiyani ko'rish va tushunish qobiliyatini shakllantirish va keyinchalik bu jarayonni tasvirlash jarayonida qo'llash. O'qituvchilar bu holatda, har bir o'quv jarayoni qadam-ba qadam olib boriladi. O'quvchilarga avvalo kompozitsiya uning tayanch tushunchalari o'rgatib boriladi. Keyinchalik vazifalar murakkablashtirilgan holda ulardan kompozitsiya tuzish, ixtiyoriy predmetlarni tanlash talab qilina boshlaydi. Bu o'quvchilarda kompozitsion fikrlash qobiliyatining ilk bosqichlarini rivojlantiradi. O'quvchilarga topshiriqlar asta-sekinlik bilan murakkablashtirib borilar ekan, natijalar ham yaxshilanib boradi. Kompozitsiya-tasviriy san'at asosidir. Har qanday ijodiy ish, kompozitsion yechimga ega bo'lgandagina, san'at asari sifatida qabul qilinadi. Kompozitsiyani ko'rish, uni yarata olish, bir so'z bilan aytganda kompozitsion fikrlash qobiliyati ega bo'lish aynan shuning uchun muhim hisoblanadi.

Xulosa o'rnida shuni aytish lozimki, kompozitsion fikrlash qobiliyati orqali o'quvchilarda estetik idrok, taqdimot, estetik his-tuyg'u rivojlanadi, bundan tashqari san'at asarlarini yarata olish, tushunish, anglash qobiliyatlari shakllanadi. O'quvchilar ta'lim jarayonida zaruriy hisoblanuvchi, fikrlash jarayoni rivojlantiriladi, taqqoslash tahlil qilish, sintezlash, umumlashtirish jarayonlarini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tasviriy san'at darslari bevosita o'quvchilar ichki dunyosi, dunyoqarashiga tasir qiladi. Kompozitsion fikrlash qobiliyati tasviriy san'at darslari asosi bo'lib, dunyoni yanada yaxshiroq, go'zalroq ko'rishga, uni yanada jozibali tomonlarini anglashga yordam beradi. Kompozitsion fikrlash qobiliyati aynan shu maqsadda muhim va ahamiyatlidir